

Televisie en zingeving

Spiritualiteit in de talkshow van Oprah Winfrey

Ellen Hijmans

1 Inleiding

Het verband tussen media en zingeving is in Nederland noch daarbuiten een gewild onderzoeksubject. Een van de schaarse Nederlandse voorbeelden is het onderzoek *De troost van televisie*, naar het zingevingspotentieel van levensbeschouwelijke televisieprogramma's (Koole 1993). In dit artikel veronderstel ik een relatie tussen het televisiegenre van de talkshow en de problematiek van zingeving in de moderne samenleving. Deze verbinding lijkt op het eerste gezicht weinig voor de hand liggend. Talkshows behandelen immers voornamelijk het triviale en soms bizarre bestaan van onbekende *nobodies* of het reilen en zeilen van de jetset. Niettemin biedt dit populaire 'infotainment'-genre aanknopingspunten voor een theoretische visie waarin de talkshow behoort tot de kern van de moderne samenleving. Een van de specifieke functies die de talkshow vervult, houdt verband met zingeving. Op welke manier dit vorm kan krijgen zal ik laten zien aan de hand van een casestudy van de Amerikaanse talkshow *Oprah*. Deze show geniet wereldwijde populariteit en tracht bovendien afstand te nemen van sensatie- en kijkcijferbeluste genregenoten. Daarnaast steekt presentatrice Oprah Winfrey haar persoonlijke spiritualiteit niet onder stoelen of banken, hetgeen de vraag oproept hoe dat doorwerkt in het programma.

Talkshows zijn praatprogramma's op tv, waarin gasten worden ondervraagd over een alledaags maatschappelijk of persoonlijk probleem. Bij de opnames speelt het publiek een actieve rol door te reageren, mee te leven en vragen te stellen. Talkshows behandelen het drama van het dagelijks leven en de 'celebration of ordinary experience', die door makers en kijkers worden beschouwd als authentiek, diepgaand en waardevol (Livingstone en Lunt 1994). Talkshows behandelen problemen en ervaringen met opvoeding, werk, relaties, seksualiteit en gezondheid. De geïnterviewde gasten zijn deels professionele deskundigen, zoals academici, artsen en schrijvers, deels gewone mensen, die als 'ervaringsdeskundigen' optreden. Omdat de publieksreacties en reacties van gasten op elkaar niet vooraf te regisseren zijn, is het verloop van de show vaak grillig en onvoorspelbaar. Mede om die reden vormen talkshows een eigen tv-genre

(Livingstone en Lunt 1994, Munson 1993; Scott 1996; Shattuc 1997; Leurdijk 1997; Gamson 1998). Deze onvoorspelbaarheid maakt talkshows populair bij het publiek: de Nederlandse show *Catherine* wordt op werkdagen tweemaal per dag uitgezonden en trekt dagelijks 500.000 kijkers. De *Oprah Show* wordt eveneens tweemaal daags uitgezonden en trekt rond de 150.000 kijkers.¹ In Amerika behoort de *Oprah show* al jaren tot de top met vijftien tot twintig miljoen kijkers en wereldwijd naar schatting honderdentwintig miljoen.

Oprah wordt, in tegenstelling tot de 'late night shows', overdag uitgezonden. Elke aflevering heeft een centraal thema, waarover verschillende gasten aan het woord komen. De show is een voorbeeld van het 'confessietype'-talkshow, waarin experts en leken persoonlijke en maatschappelijke problemen bespreken in de vorm van vaak emotionele ontboezemingen (Meuffels 1997). Oprah Winfrey geniet in de VS een absolute sterstatus en heeft grote invloed op de publieke opinie.² Als succesvolle zwarte vrouw geldt haar levensverhaal – 'from rags to riches' – als een legende, die tot de verbeelding spreekt van velen. Het studiopubliek is gemengd zwart/blank en afkomstig uit de gegoede middenklasse.

2 De talkshow in de moderne samenleving

Diverse auteurs beschouwen de talkshow als typische representant van het (post)moderne tijdperk. Munson (1993) brengt dat vooral in verband met de inherente pluriformiteit en het chaotische karakter van de talkshow. De opkomst van het genre is echter niet alleen qua vorm maar ook inhoudelijk in verband te brengen met het historische proces van modernisering en de gevolgen daarvan voor zingeving. De samenhangende processen van rationalisering, secularisering en individualisering hebben inmiddels geleid tot afbrokkeling van traditionele verhoudingen en een graduele transformatie van de maatschappelijke orde. Dit is onder andere zichtbaar in veranderende man-vrouwverhoudingen, relatievormen en opvoedingspatronen, maar vooral in de plausibiliteitscrisis van de levensbeschouwelijke kaders die deze verhoudingen overkoepelden. De verzwakking van traditionele legitimatiekaders gaat onder andere gepaard met individualisering en een toenemende nadruk op reflexiviteit. De groeiende autonomie van het individu stelt mensen voor de noodzaak om zelf antwoorden te formuleren op levensvragen en de vraag naar hun identiteit (Giddens 1992; Thompson 1995). Antwoorden op deze zinvragen zijn daarom, evenals religie, in toenemende mate een privé-zaak geworden (Luckmann 1967; Berger 1969). De leeggekomen plaats van de kerk wordt ingenomen door andere instituties zoals de zorgsector, het onderwijs en de media.

Media vormen de spil van de toenemende 'mediation' van de samenleving (Thompson 1995). Zij begeleiden de moderne mens bij zijn zoektocht naar het innerlijk in een rusteloze en open wereld vol onzekerheden (de zgn. 'risk socie-

ty'). Media maken deel uit van de 'expertsystemen' van de samenleving. Deze dringen door tot alle lagen van het leven en zijn, als de vervangers van het traditionele geloofssysteem, een nieuwe bron van zekerheid en vertrouwen (Beck, Giddens en Lash 1994).

De verzwakking van de traditionele zin- en betekenisaders verandert de morele basis van de samenleving, maar niet de behoefte aan moraal en richtlijnen voor het handelen. De moraal individualiseert eveneens, waardoor er een markt voor zin- en levensvragen ontstaat (Berger 1969). Diverse aanbieders voorzien de individuele consument van een assortiment antwoorden op levensvragen en -problemen, en op de meer alledaagse vraag hoe het leven geleefd dient te worden. De talkshow participeert, als expertsysteem, juist binnen dit segment van de zingevingsmarkt, bijvoorbeeld door deskundigen op te voeren die duidelijke adviezen ventileren over de juiste leefwijze.

Het verband tussen secularisering en de talkshow is al eerder gelegd door Peck (1997). Zij belicht een nauw verwant aspect van het moderniseringsproces, het 'therapeutisch ethos'. Dit ethos geeft een specifieke invulling van de talkshow als expert op het gebied van zingeving. De term 'ethos' is ontleend aan Geertz (1973) en duidt een algemeen geldende moraal aan. De zorgsector is een van de instituties die gaandeweg de plaats van de kerk heeft ingenomen. Het afbrokkelen van een externe morele autoriteit biedt ruimte voor de opkomst van de psychotherapie, samengevat in het therapeutisch ethos. Dit impliceert nadruk op het autonome zelf: 'a primary emphasis on self-reliance has led to the notion of pure undeter mined choice, free of tradition, obligation or commitment, as the essence of the self' (Bellah e.a. 1985: 152). Het uitgangspunt van het therapeutisch ethos is dat vragen en reflectie omtrent het 'zelf' dienen als katalysator voor processen van zelfverwerkelijking. Het individu is daarom zelf verantwoordelijk voor de oplossing van (psychische) problemen. Reflectie en zelfverwerkelijking kunnen volgens dit ethos uiteindelijk leiden tot oplossing van maatschappelijke problemen.

Ideeën rond therapie en zelfverwerkelijking zijn als ethos inmiddels gemeengoed geworden. De verspreiding ervan vindt voornamelijk plaats via sociale relaties en media, die een voortdurende stroom van zelfhulp boeken, workshops, seminars en video's voortbrengen. In dit verband is het een interessant gegeven dat therapie een regelmatig terugkerend element is in talkshows, met name in de show van Oprah Winfrey; het praten zelf wordt naar analogie van de psychoanalyse ook wel therapeutisch opgevat als de 'talking cure' (Peck 1995; Shattuc 1997). Het is bovendien interessant dat de relatie tussen het therapeutisch ethos en zingeving is benoemd als 'gepsychologiseerde religiositeit' (Peck 1997: 233).

In het voorgaande is de relatie aannemelijk gemaakt tussen de secularisering van de moderne samenleving en de opkomst van het specifieke mediagenre van de

talkshow. De kwalitatieve verandering van de moderne cultuur sluit aan bij de formule van de talkshow, die tot in lengte van dagen te voorzien is van individuele gevallen die in de talkshow een zeker forum kunnen vinden. De gedachte dat talkshows fungeren als expertsystemen veronderstelt een interessante theoretische relatie tussen de problematiek van de talkshow, die het hele terrein van het alledaagse moderne leven bestrijkt, en hedendaagse zingeving. Het therapeutisch ethos is een specifieke invulling van de expertfunctie waarin werken aan het zelf de oplossing is van het centrale zingevingsprobleem van zelfverwerkelijking. Als zingevingbron lijkt dit ethos een van de spelers op de zingevingsmarkt. De vraag is wie de overige spelers zijn en of zij herkenbaar zijn in de talkshow van Oprah Winfrey.

3 Vraagstelling en werkwijze

Diverse aspecten van de talkshow *Oprah* zijn reeds geanalyseerd (Haag 1993; Peck 1995; Epstein en Steinberg 1996; Cloud 1996; Epstein en Steinberg 1998). Onderzoek naar de zingevingdimensie is echter zeldzaam en Peck (1997) concludeert, dat psychologie en religie vermengd zijn geraakt. Mijn analyse verschilt in twee opzichten van het werk van Peck. Ten eerste hanteer ik een ruime omschrijving van zingeving en ik perk me niet op voorhand in tot religie. Ten tweede heeft deze analyse een bredere empirische basis dan het onderzoek van Peck, dat slechts op een enkele aflevering steunt.

Onder zingeving versta ik een specifieke vorm van betekenisverlening die betrekking heeft op de zin van het leven en ultieme levensvragen, zoals de oorsprong en doel van het leven, de zin van lijden, dood en onrecht, of de betekenis van de dood. De aanname is dat elke mens een ultieme zin geeft aan het bestaan en dat antwoorden op zin vragen een oriëntatiefunctie vervullen voor het dagelijks leven. Ultieme zingeving kan al dan niet levensbeschouwelijk of religieus van aard zijn (vgl. Hijmans 1994). In dit onderzoek let ik vooral op die betekenissen en ervaringen die betrekking hebben op het hogere in het algemeen, aangeduid als spirituele zingeving. De vraag of hier sprake is van een nieuwe (onzichtbare) vorm van religie, in de zin van Luckmann, vergt een aparte analyse (vgl. Stam 2000) en komt alleen in de slotbeschouwing zijdelings aan de orde.

Het doel van de analyse is te laten zien hoe de theoretisch aannemelijke relatie tussen de talkshow en zingeving empirisch gestalte krijgt in de talkshow *Oprah*, door een analyse van de boodschap die de deelnemers over het voetlicht brengen. We gaan er daarbij van uit dat allen in beginsel dezelfde zingevingsbodschap verkondigen.

De vraagstelling is een uitwerking van twee samenhangende elementen. Ten eerste de gedachte dat de talkshow een expertfunctie vervult in de moderne samenleving, in die zin dat er regels en richtlijnen worden gepresenteerd om een

goed leven te leiden. Ten tweede het idee dat die richtlijnen minstens voor een deel betrekking hebben op zingeving en mogelijk spirituele antwoorden naar voren brengen op zinvragen. Bovendien willen we het idee vasthouden dat mensen, en dus ook Oprah Winfrey, putten uit culturele betekenisreservoirs op de zingevingsmarkt (Luckmann 1967), waaronder waarschijnlijk het therapeutisch ethos.

Peck constateert aan de hand van een sleutelaflevering uit 1994 ('What is going on in the world') dat Oprah Winfrey nieuwe wegen wil inslaan met een opbeurende en positieve programmering (Peck 1997: 227). Ik wil deze ingeslagen weg nader exploreren door een systematische analyse van de boodschap die door Oprah Winfrey en haar gasten wordt uitgedragen. Als het inderdaad zo is dat de talkshow een zingevende functie vervult in de moderne samenleving, hoe ziet die zingeving er dan uit? Welke spirituele dimensies liggen aan de basis van de boodschap van *Oprah*?

Om die boodschap te reconstrueren zijn de volgende onderzoeksvragen geformuleerd:

- 1 Op welke wijze komt spiritualiteit, in de zin van verwijzingen naar en ervaringen van het hogere naar voren?
- 2 Welke inhoudelijke antwoorden worden geformuleerd op ultieme zinvragen?
- 3 Welke regels of richtlijnen worden er gegeven?
- 4 Uit welke bronnen of tradities op het gebied van zingeving wordt geput?

Het onderzoeksmateriaal bestaat uit getranscribeerde afleveringen, die gedurende zes weken in het najaar (oktober-december) 1998 op video zijn opgenomen. Het tijdstip van de opnames is toevallig gekozen en er heeft geen selectie plaatsgevonden, buiten de eis dat het om reguliere studio-opnames volgens het talkshow format moest gaan. Van de 30 opgenomen afleveringen bleken de eerste twee afleveringen onbruikbaar, zodat 28 opeenvolgende afleveringen zijn geanalyseerd. Daarnaast is er in de daaropvolgende periode geobserveerd, waarvan incidenteel verslagen zijn gemaakt (10) en ten slotte zijn internetsamenvattingen (10) van de officiële website van de show in de analyse betrokken (tot en met het voorjaar 2000). In die zin is er triangulatie van gegevens toegepast (Wester 1995: 204).

De kwalitatieve inhoudsanalyse van het materiaal sluit in grote lijnen aan bij de gefundeerde theoriebenadering van Glaser en Strauss (Wester 1995). Als type kwalitatieve inhoudsanalyse is een interpretatieve vorm van inhoudsanalyse toegepast. Dit is een vergelijkende analyse waarin onderzoekers werken met *sensitizing concepts*, die in de loop van het onderzoek nader worden ingevuld (Hijmans 1996). In dit geval is dat het complexe begrip 'zingeving/spiritualiteit'. De kenmerken van het sensitizing concept zijn geoperationaliseerd aan de hand van essentiële aandachtspunten om het gebied van ultieme zingeving in kaart te brengen (Waardenburg 1990). Deze aandachtspunten zijn samengebracht in een waar-

nemingsinstrument, dat zeven ingangen bevat: betekenissen met absolute geldigheid, handelingen die daardoor gelegitimeerd worden, niet-empirische referenties waarnaar men verwijst, het heil of ideaal waarnaar men streeft, antwoorden die worden gegeven op zinvragen, daarmee samenhangende intenties en ten slotte ervaringen van het heilige.

Met behulp van dit waarnemingsinstrument zijn van elke aflevering profielen opgesteld en interpretatiememo's geschreven en met elkaar vergeleken. Ten slotte is er een overkoepelende analyse gemaakt waarin de antwoorden op de vier onderzoeksvragen een uiteindelijk antwoord mogelijk maken op de vraag hoe de spirituele zingevingsoodspraak van de *Oprah show* er concreet uitziet.

4 Analyseresultaten

De eerste bruikbare opname uit het bestand bleek toevallig de opening van een nieuw seizoen in te luiden, het aanbreken van een tijdperk dat Oprah Winfrey tot op de dag van vandaag aanduidt als 'Change-your-life-television'. De doelen die zij zichzelf stelt, lijken een bevestiging van wat zij eerder aankondigde (vgl. Peck 1997), namelijk dat de zin van het leven een prominente plaats moest krijgen in het programma. Zich bewust van het enorme bereik van de show, werpt Winfrey in deze openingsaflevering een blik vooruit en stelt dat ze met haar show mensen wil inspireren om een zelfbewuster en zinvoller leven te leiden. Bewust leven houdt volgens haar in: leven in contact met je ware zelf en een Hogere Macht in het besef dat er een plan is. De kern van veel hedendaagse problemen en van de wereld in het algemeen is, dat we niet meer weten wie we zijn. We hebben een pantser om ons heen gebouwd dat afgebroken moet worden. We moeten opnieuw geboren worden om een zinvoller leven te leiden, een leven waarin we tot de kern van het bestaan, onszelf, zijn doorgedrongen. De show is gericht op *empowerment* van kijkers bij dit groeiproces. Het publiek wordt voorgehouden het leven in eigen hand te nemen en het beste uit zichzelf te halen en de verbondenheid met het Hogere en met anderen te realiseren. De slogan 'verbeter de wereld, begin bij jezelf' typeert in één zin de nieuwe *Oprah Show*, althans een groot gedeelte ervan, zoals in het vervolg zal blijken. Zo is een vast onderdeel van de nieuwe aanpak 'Remembering Your Spirit', waarmee elke aflevering een spirituele afsluiting krijgt met een korte reportage, waarin steeds andere mensen laten zien en horen op welke wijze zij in contact blijven met de diepere zin van het leven.

Vier typen shows. Een eerste resultaat van de vergelijkende inhoudsanalyse is een indeling in vier (sub)typen afleveringen. Deze blijken onderling van elkaar te verschillen qua onderwerp en aanpak. Het soort gasten, hun rol en het gesprekstheema is per type show verschillend. Elk type verhoudt zich ook op een andere manier tot zingeving en verkondigt dus een ander onderdeel van de boodschap.

De afleveringen in ons bestand bleken ongelijk verdeeld over de vier typen, het aantal varieert tussen de zestien en twee afleveringen. De vier typen shows zijn naar omvang gerangschikt en achtereenvolgens benoemd als:

- a leermeester- en gidsen shows;
- b shows met exemplarische voorbeelden;
- c shows over maatschappelijke problemen;
- d promo's, shows waarin actuele boeken, films en producten worden aangeprezen.

In het vervolg worden eerst de kenmerkende verschillen tussen de typen shows naar vorm en inhoud beschreven, vervolgens komen de onderzoeksvragen aan bod. Het (deel)bestand videoafleveringen is steeds de hoofdbron waar uitspraken over worden gedaan, soms aangevuld met observaties.

a. Leermeesters en gidsen: ('teachers and guides'). Dit type afleveringen domineert het onderzoeksbestand. Ruim de helft (16) van de afleveringen behoort tot deze categorie. De termen 'teacher' en 'guide' zijn actortermen en leggen zowel voor het (kijkers)publiek als de gasten de rollen vast. Teacher en guide worden als eretitel gebruikt, en daaruit is het relatieve belang van de nieuwe toonzetting van het programma af te leiden. Winfrey heeft een missie en krijgt in dit type aflevering hulp van buitenaf om haar boodschap te verkondigen, in de persoon van een aantal inmiddels ook in Nederland bekende 'goeroes' uit het zelfhulpcircuit. In onze steekproef zijn dat met name John Gray, Iyanla Vazant en Phil McGraw. Deze leermeesters en hun bestsellers krijgen volledig de ruimte om op een- of tweewekelijkse basis een vervolgverhaal te vertellen, en kijkers en publiek huiswerkopdrachten mee te geven en te bespreken. In die zin dekt de term 'leermeester' volledig de lading. Winfrey blijft zelf op de achtergrond en maakt alleen de overgangen naar de verschillende onderdelen en vult zo nu en dan aan met een nadrukkelijke conclusie.

Naast deze drie sterauteurs komt een aantal schrijvers eenmalig aan het woord. Zij worden aangeduid als 'gidsen' omdat zij de 'gave van het woord hebben'. Er zijn afleveringen geanalyseerd met auteurs als Daniel Goleman over emotionele intelligentie en Sara Braethnach (*Something more*, waarom vrouwen iets missen in hun leven) en psychotherapeute Cherie Carter Scott (*10 regels voor het leven*). De vorm van deze afleveringen is vergeleken met de 'leraren' in zoverre anders, dat de presentatrice in deze afleveringen meer op de voorgrond treedt als gastvrouw en interviewer.

De drie leermeesters zijn psychotherapeut en hun visie op de relatie tussen alledaagse levensproblemen en zingeving sluit dan ook nauw aan bij het denken en doen van het therapeutisch ethos. Zo kunnen we het uitgangspunt herkennen dat mensen aan zichzelf en aan hun zelfrealisatie moeten werken. Bovendien is

met name bij Gray en Vazant een spirituele dimensie herkenbaar in de nadruk die beiden leggen op de relatie tot God, (de wetten van) het universum, de kosmos en het lot.

Het centrale uitgangspunt is dat het leven niet is wat het kan zijn, omdat de verbinding met het diepere zelf verloren is gegaan. Het zelf is gekwetst en geblokkeerd door emoties uit het verleden. Door deze emoties te erkennen en te verwerken is zelfkennis mogelijk. Dit staat gelijk aan 'kennis van' en 'met het hart'. Deze intuïtieve vorm van kennis stelt een mens in staat in contact te komen met God en het Universum. Leren openstaan voor de innerlijke stem (de intuïtie), voor God, (eigen)liefde en je bestemming zorgt voor een prachtige toekomst en persoonlijk succes, dat niet in de eerste plaats materieel moet worden opgevat, maar dat nadrukkelijk ook niet uitsluit. Gray put daarnaast uit bestaande traditioneel christelijke denkbeelden, zoals de opvatting dat de mens geschapen is door God, het belang van liefde, dankbaarheid en vergeving, zowel van jezelf als van anderen die je onrecht hebben aangedaan.

Vazant legt sterke nadruk op de helende en voorspellende kracht van taal, van de termen en overtuigingen waarmee mensen hun situatie definiëren. In haar visie zijn mensen de auteur van hun eigen lot. Het leven is te veranderen door er anders tegen aan te kijken. Toch doet een mens niet alles alleen. God en het Universum moeten hem wel verhoren, al gebeurt dat niet altijd, omdat alles een zin heeft in het leven, ook ongeluk. Men moet leren onderscheiden tussen onnodig ongeluk en noodzakelijk ongeluk. De eerste categorie kan een mens zelf in de hand krijgen. De tweede categorie, het noodzakelijke ongeluk, moet een mens aanvaarden als een Goddelijke buitenkans ('divine opportunity') om van het leven te leren. Dit laatste vereist wel een grondige herdefinitie van ongeluk als vermomd geluk, maar dan is het ook mogelijk om alles in het leven te zien als een kans om spiritueel te groeien en tot een geheel Zelf te komen. Net als Gray verwijst Vazant regelmatig naar het christelijke gedachtegoed om de diepere zin uit te leggen. Zo antwoordt zij op de vraag hoe zij in contact blijft met zichzelf en haar innerlijke kern met traditioneel christelijke beeldspraak: 'Ik sta regelmatig stil bij alles wat God me geschonken heeft. Zelfs als hij vanaf nu niets meer zou doen, vloeide mijn beker nog over.'

McGraw legt als *life strategist* minder nadruk op diepere spirituele verbanden, hij is gericht op cognitieve verwerkingsstrategieën, op de toekomst en op de juiste definitie van de situatie en het maken van keuzes in het leven. Een van zijn slogans luidt dan ook: 'The only time is now: get real.' Hij stelt denk- en redeneerfouten van mensen met problemen aan de orde door te wijzen op uitvluchten en verkeerde veronderstellingen, die de oorzaak zijn van veel problemen. Ook al kan een mens kiezen voor geluk door zichzelf ervoor open te stellen, toch dient een mens bepaalde feiten zoals bijvoorbeeld verlies en ongeluk te accepteren en te aanvaarden dat het leven niet altijd leuk kan zijn. McGraw hanteert een radicale

versie van het therapeutisch ethos als hij het slachtofferdenken aan de kaak stelt ('Er zijn geen slachtoffers, alleen vrijwilligers'). Hij wordt dan ook stevast angekondigd met de typering: 'Phil-tells-it-like-it-is', ondertiteld als 'Recht-voorz'n-raap-Phil'.

In de vijf afleveringen met gasten die 'gidsen' worden genoemd, staat persoonlijk inzicht en ervaring centraal, vastgelegd in een boek. Het gaat hier minder expliciet om therapie maar vooral om het hogere. Via vragen van Winfrey lichten zij hun boeken toe, waarmee zij indirect met name het spirituele deel van de boodschap van de leermeesters versterken. Zo gaan sommige gidsen in op het bestaan van tien universele wetten, als een soort alternatieve Tien Geboden, die een mens moet leren begrijpen wil hij als overwinnaar op het leven tevoorschijn komen. Anderen spreken over een levensreis waarin ziekte een geestelijke verklaring heeft die je tot de ware kern kan brengen. Ook de kosmische ordening waar een mens deel van uitmaakt, komt aan bod en het doel waarvoor wij op aarde zijn, namelijk het realiseren van onze diepste spirituele wens, onze roeping, waarbij de kosmos behulpzaam is, mits er echt voor gekozen wordt. Ten slotte komt het idee aan de orde dat er meer in het leven is dan materieel succes. Het ware Zelf vinden, geestelijk groeien en in verbondenheid het eigen leven creëren houdt een feitelijke transformatie in, waarin zelfliefde ('self-love') een belangrijke waarde is, waarmee uitdrukkelijk geen egoïsme of eigenliefde wordt bedoeld.

Als we het geheel overzien, is de boodschap van het subtype 'leermeester en gidsen' voor een belangrijk deel spiritueel te noemen. De antwoorden op de verschillende onderzoeksvragen zijn sterk met elkaar verweven. De nadruk ligt op verandering, 'transformatie' en 'healing', genezing en heelwording van het Zelf, dat we met een hoofdletter moeten schrijven omdat het hier om een spirituele, goddelijke vorm van het 'ik', het Hogere Zelf, gaat. We zien een verstrengeling optreden van verschillende 'taalspelen' die de ervaring van het hogere benoemen: traditionele christelijke termen worden gebruikt binnen het therapeutisch ethos, dat zich tevens bedient van een holistische 'new age'-terminologie. Het zelf krijgt het karakter van een vindplaats van het hogere c.q. goddelijke, dat in de hele schepping en kosmos tegenwoordig is. De ervaring van een dieper, c.q. hoger zelf brengt een verbinding tot stand met God en het Universum, die zich openbaren als een innerlijke stem, intuïtieve kennis en inzicht in de wetten van de kosmos.

Zoals te verwachten van leermeesters en gidsen, zijn antwoorden op ultieme zin vragen het uitgangspunt van elke uitzending. Antwoord op zin vragen, een visie op het leven bepaalt in hun ogen de kwaliteit van het leven. Staat bij de vraag naar spiritualiteit vooral het ervaringsaspect centraal, bij zingeving gaat het om een cognitief-reflexieve vertaling naar het leven van alledag. Mensen dienen hun 'oude' ziekmakende antwoorden te vervangen door nieuwe inzichten en een nieuwe oriëntatie. Elke auteur representeert met zijn of haar boek een antwoord

op de ultieme vragen van het leven en biedt een verklaring voor de zin van het bestaan en de plaats van de mens in de wereld. Zingeving is aldus gericht op verbetering van de kwaliteit van het leven, door het zelf te helen en feitelijk te transformeren. Daarom hanteren met name de leermeesters een therapeutische invalshoek op zingeving: de aard van de werkelijkheid, de oorzaak van problemen moet gekend en aangepakt worden. De ultieme zin van het leven is in dit type aflevering: leven in de wetenschap van en met de ervaring van het Hogere, een band die voor velen verloren is gegaan, maar die hervonden kan worden.³ Alles in het leven heeft een diepere zin, ook gebeurtenissen die op het eerste gezicht zinloos lijken. Zinloosheid kan slechts in een abstracter verband als zinvol geïnterpreteerd worden. Dat gebeurt ten eerste via de al genoemde universele kosmische wetten, waarin tegenslag onpersoonlijk is. Dat wil zeggen dat er geen persoonlijke bedoeling achter ligt, tegenslag is simpelweg een gevolg van daden in het heden of verleden, zoals verkeerde opvattingen waarnaar het universum zonder aanzien des persoons 'luistert' en gevolg geeft. Een tweede verklaring van lijden en onrecht is juist weer wel persoonlijk, en getuigt van een goddelijk plan, en lessen die geleerd moeten worden om een beter mens te worden. In beide verklaringen is men zelf verantwoordelijk voor de oplossing van het probleem. Het ideale, geheele zelf staat in contact met het hogere, aanvaardt Gods lessen als een uitnodiging tot spirituele groei en begrijpt de wetten van het universum en kan met dat inzicht onnodig ongeluk voorkomen.

De vraag naar regels en voorschriften maakt duidelijk dat het belangrijkste advies congruent is met wat er bij spiritualiteit en zingeving reeds naar voren kwam: vind je ware zelf, maak een verbinding met het hogere en leer het verband te zien en te ervaren. Het zelf moet geheel worden door in contact te komen met de goddelijke kern. Daarmee samenhangend wordt enerzijds kennis van de wetten van het leven en van het universum geadviseerd, evenals het luisteren naar de innerlijke stem, het openstellen voor God en liefde. De heilzame werking van vergeving, dankbaarheid en zelfliefde kunnen we eveneens beschouwen als een vorm van regelgeving die leidt tot een goed leven. Anderzijds wordt het advies omkleed met verschillende therapeutische hulpmiddelen en technieken om geestelijke blokkades uit de weg te leren helpen. Meditatietechnieken als visualiseren, affirmeren en therapeutische rollenspelen worden gedemonstreerd, evenals diverse soorten dagboeken en brieven die werken met taal, en via taal op het levensgevoel en de verwerking van een trauma uit het verleden.

Met betrekking tot de zingeavingsbronnen waar men uit put, hebben we al gezien dat het therapeutisch ethos een integraal onderdeel is van de boodschap. Zelfrealisatie is verbonden met zingeving en verwijst naar een vorm van zelfspiritualiteit die kenmerkend wordt geacht voor het 'new age'-denken (Heelas 1996a). Het therapeutisch ethos is naast een cognitieve verwerkingsstrategie in vrijwel alle afleveringen verbonden met een spirituele boodschap: het ware spirituele zelf kan

via therapie bereikt worden. Daarnaast zien we een combinatie optreden met traditioneel-christelijke en oosters-holistische elementen zoals karma, die een verklaring bieden van de zin en zinloosheid van het leven. Opvallend is de combinatie van het onverschillige universum en de persoonlijk betrokken God die met ieder mens een bedoeling heeft. Het is niet duidelijk uit de voorbeelden wanneer de onpersoonlijke wetten of persoonlijk bedoelde uitdagingen als verklaring dienen. Het lijkt erop dat 'kleinere' herstelbare problemen aan de 'wetten' gekoppeld zijn, en dus aan de eigen verantwoordelijkheid, terwijl onherstelbare verliezen aan God of een Hogere Macht worden toegeschreven. Ook in dat geval is de eigen verantwoordelijkheid in het spel, namelijk om de uitdaging van God te accepteren.

Ten slotte is het opvallend dat het woord en de definitie van de situatie zeer belangrijk zijn om de oorzaken van zinloosheid te benoemen en te helen, maar dat het geen rol speelt hoe het Hogere exact wordt aangeduid. Naast God worden er termen gebruikt als Hogere of Kosmische Macht, Grote Kracht of Energie, Universum en zelfs 'prachtige toekomst', hetgeen duidt op een ideologisch weinig strak uitgewerkt zingevingssysteem, een situatie die Luckmann (1967) typerend acht voor de moderne samenleving.

b. Exemplarische voorbeelden. Dit type afleveringen (6) biedt in zekere zin een tegenwicht tegen het eerste type, want nu staan het praktische leven en de goede daden van gewone mensen centraal. Oprah Winfrey en haar eigen visie treden meer op de voorgrond, al borduren de zes afleveringen grotendeels voort op wat door leermeesters en gidsen is uitgelegd. In deze afleveringen wordt dus dezelfde les getoond, maar nu via een ander kanaal. Dit geldt met name voor de afleveringen met titels als: 'Het beste wat je ooit voor jezelf gedaan hebt', 'Omgaan met moeilijke tegenslagen' en 'Vergeving'. Daarin wordt duidelijk hoe gewone mensen de spirituele principes in hun leven hebben toegepast.

In dit type afleveringen komen de eerdergenoemde meervoudige zingevingbronnen terug. Men toont christelijke deugden als barmhartigheid en vergeving en prijst ze aan als manieren om een goed leven te leiden. Zoals in het voorbeeld van de vrouw wier moeder en dochtertje verongelukten door het onverantwoordelijke gedrag van een alcoholiste. Zij zoekt na enige tijd contact met de schuldige, vergeeft haar en sluit vriendschap omdat zij, 'met behulp van God haar hart kon volgen'. Vergeving wordt aangeduid als een 'wonder', hetgeen wijst op overgave, een gevoel van transformatie en een spirituele verbinding met God, wiens stem door beide vrouwen werd gehoord.

De therapeutische invalshoek krijgt vergeleken met het eerste type minder sterke nadruk. Psychologische inzichten worden wel geventileerd, zoals het jungiaanse idee van de 'Schaduw' die elk mens bezit en die getoond moet worden om geheeld te kunnen worden, maar dit idee wordt niet uitgelegd en het wordt ook niet verbonden met het hogere.

Opvallend in het genoemde voorbeeld, en in soortgelijke voorbeelden in andere typen afleveringen waarin de dood aan de orde komt, is het feit dat de dood zelf of het hiernamaals in geen van de afleveringen inhoudelijk worden uitgelegd. Winfrey poneert in de aflevering 'Omgaan met tegenslagen' dat het leven eindig is en dat het daarom bewust geleefd moet worden. Er komt dus geen cognitief maar een min of meer praktisch antwoord op de dood. Het traditioneel-christelijke antwoord, maar ook andere antwoorden op deze vraag zijn hier opvallend afwezig. Het hiernamaals is eenmaal nadrukkelijk als een persoonlijke opvatting ter sprake gebracht door Phil McGraw, als een oord waar nog verdere taken wachten. De dood komt als gespreksonderwerp alleen indirect naar voren in de vorm van terminale ziekten, ongelukken of moord. Aan ziekte wordt daarentegen wel een diepere bedoeling toegeschreven, vooral wonderbaarlijke genezingen of het voorbeeldig omgaan met een terminale ziekte worden getoond, waardoor de onvermijdelijkheid van de dood acceptabel wordt. Bij dodelijke ongelukken of vermoorde familieleden wordt echter evenmin ingegaan op een diepere verklaring van het verlies, de aanpak richt zich met behulp van het therapeutisch ethos op het praktisch zo goed mogelijk verder leven van de nabestaanden. Dit type tegenslag heeft zin, omdat alles zin heeft in een omvattend plan. Tegenslag dient immers om het zelf en het eigen levensplan te leren kennen en het 'oude zelf' te laten sterven. Tegenslag veroorzaakt een ander type ervaring, waardoor men blijvend boven zichzelf kan uitstijgen. De zin van de dood is dus verbonden met het leven van de nabestaanden en niet met het afgebroken leven van de naasten.

In dit type aflevering hebben adviezen of regels vooral betrekking op het maken van keuzes, verantwoordelijkheid dragen voor het eigen leven en de bevrijding uit knellende gewoonten, hetgeen aan de hand van uiteenlopende voorbeelden wordt getoond. Daarbij wordt de les van de leermeesters en gidsen steeds herhaald, namelijk dat men via intuïtieve kennis te weten kan komen wat goed en juist is. Dat kan ook in traditioneel-christelijke vorm naar voren komen, bijvoorbeeld als een van de gasten stelt zich te hebben overgegeven aan God, en zij de kijkers adviseert hun leven in Gods hand te leggen, en desnoods ontslag te nemen, omdat God wel voor je zorgt. Dit radicale standpunt wordt niet tegengesproken en past in een serie voorbeelden uit latere afleveringen van mensen die zich buiten de *ratrace* hebben geplaatst om zich te wijden aan hun ware zelf.

In dit type afleveringen past het regelmatig terugkerende programmaonderdeel 'Angelnetwork', waarin in reportagevorm een bezoek wordt gebracht aan verschillende lokale projecten, die als inspiratie en aanmoediging dienen voor de kijkers. Het Angelnetwork is een in 1997 opgerichte vrijwilligersorganisatie die zich inzet voor de medemens in achterstandssituaties. Zo spaart bijvoorbeeld heel Amerika wisselgeld, hetgeen enorme bedragen oplevert, voor goede doelen als studiebeurzen, huizen voor dakloze families, hulp bij rampen enzovoort. Winfrey maakt bij de promotie van dit netwerk gretig gebruik van bekende personen; zo

was Hillary Clinton een van de eersten om te vertellen wat het Witte Huis in een aantal weken had opgespaard.

De 'Angels' laten zingeving en zinervaring zien als een praktische oriëntatie op de ander, als belangeloze naastenliefde. Verbondenheid met anderen keert ook terug in een ander periodiek belicht fenomeen de 'Chain-of-kindness', waarin mensen vertellen over hun ervaringen met zomaar iets aardigs doen voor een ander, die op zijn beurt ook weer iets aardigs moet doen. Deze afleveringen behandelen niet zozeer de reflexieve antwoorden op zinragen, maar laten op een aanstekelijke manier zien dat zinervaring het gevolg kan zijn van belangeloze inzet voor de ander. Dit wordt aangemerkt als een onderdeel van de zin van het leven. Met name in de Angelafleveringen wordt geleund op christelijke formules als 'wonderen' en 'zegeningen' en aan de Bergrede ontleende paradoxen als 'Geef en gij zult krijgen', 'leer en gij zult onderwijzen', 'gulheid wordt beloond'.

Ten slotte kunnen we Oprah bewonderen in een metamorfose als covergirl van het glamourblad *Vogue*. Het verschijnsel 'make-over' (metamorfose) lijkt typerend voor het genre talkshow, en ook in vrouwenbladen keert dit onderwerp regelmatig terug. Als zodanig vertegenwoordigt het een deel van de expertfunctie van de talkshow, door het tonen van moderne stijlalternatieven, maar de vraag is hoe een 'aards' onderwerp als dit een spirituele invulling kan krijgen. Op het eerste gezicht lijkt dat niet het geval te zijn, toch zijn er subtiele verbindingen met eerdere afleveringen van het 'leermeester en gidsen' type. Zo wordt de uiterlijke metamorfose ten slotte in verband gebracht met een innerlijke, bijna extatische ervaring van een ander, mooier zelf. Een van de vier gasten die na een uitverkiezing een soortgelijke metamorfose onderging, verhaalt van een aan 'uittreding' verwante ervaring. Het schitterende uiterlijk is de reflectie van het ware Zelf, het herinnert vrouwen aan wie ze werkelijk zijn, een diva, een stukje van God. Daarom stelt Oprah: 'Iedereen is mooi.' Een tweede verbinding is mogelijk met het diva/godin-thema van Vazant, een van de leermeesters. Evenals het verwante thema het 'kind in jezelf' ('the child in you') keert dit trefwoord regelmatig terug in de verbindende leaders na de reclameblokken en kan daarom beschouwd worden als een van de centrale boodschappen uit de Oprah Winfrey show. Een derde verbinding van het oorspronkelijke, pure en onbedorven zelf is mogelijk met de bijbelse gedachte uit een eerdere aflevering, dat het lichaam een tempel is, waar het goddelijke geëerd wordt. Ten slotte is er een psychologisch-therapeutische pendant in het begrip 'eigenwaarde'. In tegenstelling tot andere talkshows, zoals bijvoorbeeld *Jenny Jones*, wordt hier geen enkele toespeling gemaakt op *sex appeal* als doel van de metamorfose. Het lichaam is daarentegen een expressie van het prachtige, want Goddelijke, innerlijk.

Een algemeen kenmerk van zingeving in dit type aflevering is enerzijds de nadruk op praktisch (door)leven, handelen en de notie van bereikbaarheid voor iedereen. Het centrale idee is dat er voorbeelden worden getoond uit het leven van

gewone mensen, die de principes doorvoeren die belangrijk zijn om een zinvol leven te leiden: naast de bekende christelijke deugden als vergeving, barmhartigheid en naastenliefde ligt grote nadruk op de eigen verantwoordelijkheid om keuzes te maken. Een belangrijke richtlijn daarbij is het volgen van het hart, het luisteren naar de innerlijke stem, hetgeen resulteert in 'finding your true calling'.

Niet zelden zijn de voorbeeldgasten ook in materiële zin zeer succesvol, nadat zij de keuze durfden te maken om hun leven radicaal te veranderen. Dit is tegelijk een bewijs en een prettige bijkomstigheid van de werkzaamheid van het Hogere. Niettemin komen de wervende samenvattingen van Oprah op dit vlak soms dubbelzinnig over. Zo laat een slogan als: 'Follow your passion and get rich' met betrekking tot het doel weinig te raden over. Hier lijkt de American Dream een huwelijk aan te gaan met eigentijdse spiritualiteit.

Een andere notie op het gebied van zingeving is de nadruk op zinervaring die voortvloeit uit de betrokkenheid op anderen en de gemeenschap in het algemeen. Ook dit is weer enigszins dubbelzinnig, zoals Oprah stelt: 'helping your self by helping others', hierin lijkt zowel het 'do ut des'-principe door te klinken, waarin men geeft om iets terug te krijgen, als ook oprechte wederkerigheid en solidariteit. Dit laatste kan beschouwd worden als een tegenwicht tegen het op zichzelf teruggeworpen individu, waaraan in het eerste type afleveringen zoveel aandacht wordt besteed.

De boodschap van dit type aflevering is gericht op het aanschouwelijk maken van een aantal uit het eerste type bekende principes aan de hand van positieve voorbeelden. Zo gaat het ook hier om zelfrealisatie en verantwoordelijkheid voor het eigen leven door het maken van soms radicale keuzes, die het leven een wending ten goede geven. Nieuw is het tonen van solidariteit en inzet voor anderen, hetgeen een (zin)dimensie toevoegt aan het leven. Ten slotte wordt getoond op welke manier de uiterlijke verschijning de innerlijke schoonheid kan reflecteren.

c. Maatschappelijke onderwerpen. Dit type afleveringen (4) sluit aan bij een van de wortels van het fenomeen talkshow, omdat in dit type onderwerpen worden bediscussieerd die de samenleving bezighouden. In dit type krijgt het publiek meer mogelijkheden om zich spontaan in het gesprek te mengen en er worden verschillende meningen en verschillende experts per aflevering gepresenteerd. De onderwerpen zijn soms actueel, zoals de affaire Clinton-Lewinski, of geweld op scholen (naar aanleiding van de moordpartij in Littleton in april 1999), soms gaat het om universele problemen zoals opvoedingsproblemen, de gevaren van internet, racisme, fraude, wat te doen bij rampen, gevaren in huis enzovoort. Opinievorming, informatieverschaffing en wetenswaardigheden in het algemeen vormen de kern van dit type aflevering.

In sommige afleveringen steekt Winfrey haar mening niet onder stoelen of banken, bijvoorbeeld naar aanleiding van de Clinton-affaire, maar in andere gevallen,

zoals 'Als een kind slimmer is dan zijn ouders', illustreert de aflevering van binnenuit hoe het leven er in dergelijke gevallen uitziet en hoe eventuele problemen overwonnen kunnen worden. De therapeutische invalshoek is soms herkenbaar maar geen standaard.

Zingeving en richtlijnen hoe het beste uit het leven te halen, worden in dit type gecombineerd. Zelfhulp, haalbaarheid voor iedereen en eigen verantwoordelijkheid zijn ook hier weer de steekwoorden die in indirect verband staan met wat in het voorgaande is besproken. Wanneer bijvoorbeeld in de aflevering 'When your children don't respect you' wordt geadviseerd om 'regelmatig in de spiegel te kijken', is deze aansporing tot reflectie en zelfkritiek een toepassing van de 'wet' die in het eerste type afleveringen door de leermeesters is uitgelegd, namelijk dat je 'terugkrijgt wat je uitstraalt'. Problemen rond het ouderschap keren regelmatig terug. Zelf kinderloos, vindt Oprah Winfrey het ouderschap de moeilijkste job ter wereld, waarvoor sommigen 'geroepen' zijn. Met deze term brengt zij weliswaar een spirituele *touch* aan, maar de aanpak van het ouderschap is gericht op praktische informatieverschaffing, getuige diverse afleveringen met de titel: 'What parents need to know about...'. Met betrekking tot antwoorden op zin vragen wordt er dus zo nu en dan een transcendent verband aangehaald, bijvoorbeeld in een tussenzin als 'het leven is een leerschool', maar vergeleken met de eerste twee typen afleveringen is spirituele zingeving veel minder prominent aanwezig. Zingeving komt het nadrukkelijkst naar voren in het afsluitende onderdeel 'Remembering your Spirit'. Met andere woorden: het 'hoe' van spirituele zingeving wordt getoond, als inspirerende afsluiting, maar er vindt geen uitleg meer plaats van het 'waarom'. Dit geldt ook voor belangrijke begrippen als vergeving en verzoening, in feite wordt verondersteld dat kijkers kennis hebben van eerdere afleveringen zodat uitleg achterwege kan blijven. Bovendien brengt elk type aflevering zoals gezegd een ander deel van de boodschap en die is hier voornamelijk gericht op het juiste handelen.

Hoe een en ander werkt is te illustreren aan de hand van twee afleveringen in ons bestand die aan de Clinton-affaire zijn gewijd. Deze bevatten een aantal kernpunten die in andere typen afleveringen reeds besproken zijn, bovendien tracht Winfrey haar persoonlijke opinie te verweven in haar behandeling van de affaire. Een centraal punt in de boodschap van Winfrey is hoe om te gaan met overspel (wel vergeven, maar niet vergeten) en hoe het gekwetste zelf te helen (mogelijkheid tot spirituele groei). Hieruit blijkt de reeds bekende combinatie van zingevingsbronnen. De pijn wordt erkend, maar er is een krachtig gepropageerd alternatief voor het slachtofferschap: geestelijke groei, het overstijgen van het oude zelf. Weliswaar met hulp van God, die wordt verkregen door introspectie: de waarheid zit van binnen, het hart weet wat er gezegd en gedaan moet worden. Vergeving zou uit liefde en mededogen moeten plaatsvinden, maar het is impliciet duidelijk dat Clinton verschillende geboden heeft overtreden: het plegen van

overspel en een valse getuigenis. In duidelijk bijbelse verwijzingen stelt Winfrey enerzijds dat we niet mogen oordelen, dat alleen wie zonder zonde is de eerste steen mag werpen, anderzijds is Clinton verantwoordelijk: 'Ik geloof in een Hogere Macht, die ik God noem. Ik geloof in de wet van God, niemand staat daar boven', doet iemand dat wel dan zijn de consequenties voor eigen rekening. Winfrey breidt haar opinie over Clinton uit naar het hele land, dat verlamd lijkt door de affaire en dat Clinton moreel niet lijkt te veroordelen. 'Wij zijn zelf verantwoordelijk voor dit pulpland', zegt ze en ze laat vervolgens een dominee zijn mening geven over het bedrog van Clinton dat gelijk staat aan het bedrog van de natie, waarvoor Clinton een moreel voorbeeld zou moeten zijn. Het is duidelijk dat Winfrey de Clinton-affaire gebruikt om twee zaken over het voetlicht te brengen: enerzijds een veroordeling op grond van morele verantwoordelijkheid en anderzijds ideeën over spirituele groei van de slachtoffers, en vergeving uit mededogen. Alleen volwassen mensen, die zichzelf kennen, kunnen zich verantwoordelijk gedragen. Hierdoor wordt Clintons gedrag op de valreep toch weer begrijpelijk. Niettemin kiest Winfrey partij voor de vrouwen in de affaire. Hillary Clinton staat voor de vele bedrogen echtgenotes die jarenlang in haar shows hun verhaal hebben kunnen doen, maar ook voor jonge Lewinski is begrip: zij is nog onvolwassen en kent zichzelf nog niet, maar Clinton had in elk geval beter moeten weten.

Samenvattend is de boodschap van dit type aflevering vooral gericht op het overdragen van informatie en opinies, die alleen zijdelings raken aan de thema's van spirituele zingeving. De therapeutische invalshoek staat minder sterk op de voorgrond en komt naar voren wanneer er sprake is van problemen. Enerzijds wordt er alleen via korte verwijzingen van uitgegaan dat de materie bekend is, anderzijds brengt Winfrey juist continuïteit aan door deze verwijzingen. De nadruk ligt echter vooral op de praktische aanpak, de juiste opinie en hoe men goed kan handelen. Voor verschillende problemen worden verschillende experts uitgenodigd. Naast een therapeut staat de dominee en de onderzoeker, die met cijfers de ernst van een probleem als racisme op scholen kan staven.

d. Promo's. In dit type afleveringen worden allerlei actuele producten aangeprezen: boeken (*Oprah's Bookclub*), films, kleding, lifestyle-producten als de nieuwste keukensnuffjes of inrichting. Daarnaast zijn er interviews met acteurs, popsterren en andere *celebrities*. Vooral in dit laatste opzicht sluit deze categorie aan bij een andere wortel van het verschijnsel talkshow: lichte conversatie met beroemdheden en promotie van producten. De afwisseling tussen 'lichte' en 'zwarte' afleveringen is een onderdeel van de sandwichformule, die vaak wordt toegepast in dit genre. De producten die worden aangeprezen, zoals boeken, bereiken overigens zonder uitzondering de bestsellerstatus, hetgeen indicatief mag worden geacht voor de invloed die volgens velen van de show uitgaat. De

producten kiest Winfrey op grond van eigen smaak en overtuiging. Boeken die haar geraakt hebben van auteurs die zij soms zeer bewondert (zoals Toni Morrison). Diverse producten (ondergoed, sjaals, schoenen, cd's, speelgoed, boeken enz.) worden door haar, liever gezegd de fabrikanten, cadeau gegeven aan het publiek na demonstratie van de diverse mogelijkheden van het product, waarvoor openlijk reclame wordt gemaakt.

Sommige gasten beschouwt zij als vrienden, zij keren regelmatig terug om over hun nieuwste film of cd te praten. Ook haar eigen droom is het onderwerp van een aflevering, de film *Beloved* naar het boek van Toni Morrison, waarin Winfrey de hoofdrol speelt. Er zijn slechts twee afleveringen van deze categorie in ons bestand, en ook de observaties zijn beperkt, onder andere omdat de indruk bestond dat ultieme zingeving hier niet of nauwelijks aan de orde kwam. Het is niettemin van belang na te gaan op welke wijze zingeving zich hier manifesteert.

Als zodanig lijkt dit type aflevering een tegenpool te vormen van de drie eerder besproken typen. De inhoud is gericht op consumptie en hedonisme. Aardse genoegens en amusement voeren overduidelijk de boventoon. Toch blijkt zingeving niet helemaal afwezig te zijn. De film *What dreams may come* gaat onder andere over reïncarnatie, engelen en gidsen. Opvallend is dat er geen uitleg plaatsvindt, zoals in het eerste type afleveringen. Winfrey poneert in de inleiding dat iedereen een gids of leermeester heeft, dat iedereen die film moet gaan zien en vervolgens gaat zij over tot interviewen van de acteurs. Pas in het laatste onderdeel 'Remembering your Spirit' mag Gary Zukav enige onsamenhangende toelichting geven. Zo stelt hij dat je kunt leren van verdriet, maar hij zegt er niet bij wat het dan is, of wat het oplevert.

Zukav is de auteur van het twintig jaar oude cultboek *De dansende Woe-Li meesters* (1981) over nieuwe (quantum)fysica, waarin hij een verbinding maakt met oosterse denkwijzen. Sindsdien heeft hij zich steeds meer in spirituele richting ontwikkeld. Na verschillende optredens in het afsluitende deel van de *Oprah Show* is hij in 1999 gepromoveerd tot sterauteur en leermeester. Hij ontvouwt zijn holistische visie regelmatig op grond van zijn boek *The seat of the soul*, waarin zaken als the 'compassionate Universe' en 'How to have real power' aan de orde worden gesteld.

Ook in een meer prozaïsch onderwerp als inrichting van huizen en keukens, dat in reportagevorm wordt gepresenteerd, keren subtiele verwijzingen terug naar eerdergenoemde thema's. Deze cirkelen rond het 'authentieke zelf', dat met zichzelf in contact moet zien te blijven. De hedendaagse woning biedt ruimte voor meditatie en maakt gebruik van natuurlijke materialen en kleuren. Kaarsen, stenen, bloemen, fruit en andere decoraties hebben symbolische betekenissen en lijken een moderne variant op offergaven aan de natuur. De keukens van beroemdheden zijn zonder uitzondering luxueus, maar de nadruk ligt op de keukens als het kloppende hart van het huis en de keukentafel als middelpunt om verbondenheid

met familie en vrienden te vieren. Op verschillende manieren wordt zingeving met filmfragmenten geïllustreerd: de vreugde van het samen eten maar ook een meditatieve manier van koken, dat wil zeggen met toewijding, aandacht en gebruikmakend van verse en gezonde producten. Vooral in de afsluitingen resoneren in afgezwakte vorm thema's en opvattingen die we kennen uit eerdere afleveringen: het Hogere Zelf en de verbondenheid met anderen.

Duidelijk afwezig is de therapeutische invalshoek. Er worden hier dan ook geen geestelijke problemen aan de orde gesteld, hooguit het 'probleem' dat iemand detoneert in zijn of haar omgeving. De 'ouderwetse jaren zeventig jaren kleding', waar sommigen geen afstand van kunnen doen, heeft geen therapeut nodig maar een goede stylist. Deze laat vervolgens zien met welke producten men weer bij de tijd kan raken. In dit laatste voorbeeld ontbreekt de verbinding met het goddelijke innerlijk, zoals we dat in het type 'exemplarische voorbeelden' hebben kunnen zien. Er kunnen dus verschillende motivaties ten grondslag liggen aan het tonen van 'make overs': ofwel het aanprijzen van producten, zoals in dit type afleveringen, ofwel het laten uitstralen van het goddelijke zelf, zoals bij het type van de exemplarische voorbeelden. Winfrey hanteert dus verschillende invalshoeken of repertoires om dit onderwerp te behandelen.

Samenvattend kunnen we stellen dat de vier onderscheiden typen een verschillende oriëntatie laten zien, zowel ten opzichte van de onderwerpen als ten opzichte van zingeving. Niettemin vertonen de afleveringen onderlinge samenhang. De *Oprah Show* is een vervolgverhaal waarin de boodschap via een aantal regelmatig terugkerende thema's en ideeën wordt verkondigd. Beschouwen we de afleveringen als een continuüm, dan verschuift het focus van de verschillende typen afleveringen steeds meer richting *down-to-earth*. De leermeesters en gidsen gaan uit van een transcendent wereldbeeld en een hogere orde. Bij de exemplarische voorbeelden ligt de nadruk op het toepassen van ideeën in het dagelijks leven. Bovendien wordt de verhouding tot anderen als bron van zinervaring naar voren geschoven. De afleveringen over maatschappelijke problemen laten een mix zien van een herhaling van ideeën en richtlijnen gecombineerd met (morele) opinievorming. In die zin dragen zij bij aan een oriëntatie in de maatschappij. Het laatste type afleveringen bevat een zwakke echo van de thema's uit de andere typen, waarbij zingeving niet zozeer betrokken is op reflectie als wel op hedonistisch genieten van het goede in het leven.

In elk type aflevering komen verschillende dimensies van zingeving naar voren: de boodschap van Oprah Winfrey is niet alleen gericht op een transcendent verhaal, dat een antwoord bevat op zin vragen en dat de cognitief-reflexieve legitimatiebasis is van het handelen, de boodschap is ook gericht op de spirituele ervaring van het Hogere, zowel innerlijk als in de ontmoeting met anderen. Bovendien is de boodschap gericht op de moreel juiste handeling en opinie, de

directe omgeving en de ruimere samenleving. Ten slotte lijkt zingeving, in de zin van een gerichtheid op de oplossing van problematische aspecten van het leven, geheel afwezig in het laatste type aflevering. Daarin staat 'bewust genieten' van het goede leven centraal.

Qua zingeving is de *Oprah Show* vooral gericht op de onmiddellijke verbetering van de kwaliteit van het leven. Antwoorden op zinvragen gaan met name in op het doel en de zin van het leven, het lijden en onrecht. De oorsprong van het leven krijgt ook enige aandacht in de vorm van de Schepping, maar de betekenis van de dood is opvallend afwezig. We hebben geconstateerd dat in drie van de vier typen een therapeutische invalshoek wordt gehanteerd, en dat regels en richtlijnen sterk leunen op een transcendent, gecombineerd christelijk-new age wereldbeeld. We hebben bovendien geconstateerd dat dit op de individuele zelfspiritualiteit gerichte wereldbeeld wordt aangevuld met een oriëntatie op de nabije anderen en het collectief. Ten slotte wordt dit wereldbeeld aangevuld met het culturele sjabloon van de American Dream, het voor ieder bereikbare materiële succes, waarvan Winfrey zelf het levende bewijs is. De bronnen waaruit Winfrey en haar gasten putten zijn dan ook te benoemen als de christelijke traditie, het 'new age'-denken en het psychologische 'therapeutisch ethos'. Als laatste bron schemert hier en daar de American Dream door, zichtbaar in het hameren op de bereikbaarheid voor iedereen, in de eigen verantwoordelijkheid die men in het leven heeft, en vooral in de positieve waarde van materieel succes, dat weliswaar niet als eerste doel maar toch zeker als motiverende factor kan worden beschouwd.

De concrete adviezen die hieruit voortvloeien komen samengevat neer op het volgende:

- 1 Verander jezelf (en later de wereld).
- 2 Vind je ware zelf door naar je innerlijke stem te luisteren.
- 3 Volg je hart, dan weet je wat te doen, wat te vinden, dan krijg je succes.
- 4 Lees daarbij een goed boek en geniet van het leven.

Deze richtlijnen illustreren de expertfunctie van de *Oprah show*. Ze zijn voornamelijk gericht op verbetering van de kwaliteit van het leven en rechtstreeks afgeleid van de antwoorden op zinvragen. De centrale vraag naar de zin van het leven blijkt een vraag naar de ware aard van het zelf te zijn, waarnaar een innerlijke zoektocht moet worden ondernomen. De basis van het dagelijks leven is spiritueel gefundeerd, en zowel gericht op het individu als op de relaties van individuen. De betere wereld die zal komen, is een wereld waarin de opgebloeide persoonlijke spiritualiteit voor een moreel hoogstaande samenleving zal zorgen, waarin materieel succes een prettige bijkomstigheid is van de werkzaamheid van het Hogere.

5 Conclusie en discussie

Het doel van de analyse was te laten zien op welke wijze de spirituele zingevingsdimensie in de talkshow *Oprah* empirisch gestalte krijgt. We hebben gezien dat de oriëntatie van de vier onderscheiden typen afleveringen verschillend is, waardoor elk type een ander deel van de boodschap verkondigt. Omdat de verschillende typen afleveringen zijn geïnterpreteerd als een vervolgverhaal, is de boodschap cumulatief. De boodschap heeft dus een samengesteld karakter en thematiseert in elk type een andere kernvraag van het moderne leven. Daarbij lijkt per type aflevering op verschillende wijze geput te worden uit de diverse genoemde zingevingsbronnen. We zullen nu elk type afzonderlijk de revue laten passeren.

De boodschap van het 'leermeestertype' houdt verband met de kernvraag naar de identiteit ('wie ben ik?'), die door Winfrey, maar ook door theoretici als Giddens, als eerste oorzaak van veel hedendaagse problemen wordt gezien. Een belangrijke conclusie is dat de algemene vraag naar de zin van het bestaan wordt gepersonaliseerd tot de vraag naar de persoonlijke identiteit. Het (her)vinden van het ware zelf wordt geprojecteerd tegen een buiten-empirische achtergrond, een van de meest centrale kenmerken van de 'new age'-leer (Heelas 1996a). De transcendente kosmos in de *Oprah Show*, zo blijkt uit het taalgebruik, vertoont echter zowel traditioneel christelijke als 'new age'-trekken. Dat wil zeggen dat bijbelteksten en christelijke begrippen als 'vergeving' in één adem genoemd worden met 'new age'-termen als 'connection', 'healing', innerlijke stem en intuïtieve kennis, al lijkt de nadruk in dit type aflevering sterker op de 'new age'-terminologie te liggen.

Hoewel de christelijke benadering van het zelf en de 'new age'-benadering op belangrijke punten niet verenigbaar zijn, zoals de externe autoriteit van God, staan zij in *Oprah* broederlijk naast elkaar. Zo stelt de christelijke dominee dat alleen als de Heilige Geest in je is gekomen, je kunt weten wie je bent, en wie je moet zijn. Zelfkennis is dus alleen mogelijk via tussenkomst. Dit staat naast de 'new age'-opvatting van het Hogere Zelf, dat innerlijk reeds aanwezig is maar 'afgepeld' moet worden als de rokken van een ui.

Een belangrijk deel van de boodschap van de show komt neer op transformatie van het 'oude' zelf en ingesleten denkpatronen, waarna transformatie van de maatschappij mogelijk wordt. Dit utopische element blijft op de achtergrond ten gunste van een therapeutische aanpak om het zelf te vinden en de relaties met de omgeving te verbeteren. Deze aanpak moet een hersocialisatie op gang brengen, die hier en daar trekken vertoont van een bekering. Dat blijkt bijvoorbeeld in het tweede type afleveringen, de exemplarische voorbeelden. Het idee van hersocialisatie brengt met zich mee dat zingeving is gericht op herordening van centrale concepten, waarvan het 'zelf' het belangrijkste is. Dit ware zelf wordt echter niet

nader geëxpliciteerd, hetgeen kenmerkend kan worden geacht voor het nieuwe tijdsdenken, waarin het ware zelf als onbegrensd en eeuwig wordt aangeduid, als puur bewustzijn, puur zijn, volmaakte vrede en vreugde (vgl. Vink 1990: 42). Het gaat daarbij niet om eigenliefde maar om liefde voor het goddelijke (in het) zelf, en herstel van de verbinding met de ware kern.

De goddelijke aard van de mens wordt wel aangeduid als de meest algemene opvatting binnen het 'new age'-denken (Hanegraaff 1998). In het kader van het scheppen van een nieuwe orde krijgen taal, woorden en formuleringen veel aandacht, waardoor cognitief-reflexieve aspecten van zingeving in dit type afleveringen op de voorgrond staan. Het gebruiken van taal en symbolen in helingsprocessen in 'new age'-groepen is in eerder onderzoek naar voren gebracht als de transformerende macht van ritueel taalgebruik (McGuire 1988). Daarmee krijgen mensen via interne en externe bronnen de kracht hun wereld opnieuw te ordenen door oorzaken te benoemen en namen te geven aan verschijnselen.

In het tweede type shows, de 'exemplarische voorbeelden', is de boodschap niet zozeer gericht op de vraag 'wie ben ik?', maar 'wie is de ander?' en 'hoe kan ik mij open stellen voor de ander?' In feite is het 'ik' alleen mogelijk in verhouding tot de ander, maar het is de vraag of deze overweging ook voor Winfrey een rol speelt. Zij maakt duidelijk dat het 'ik' een beginpunt is, en dat het goddelijke ik zich uitbreidt in de verhouding tot de ander, met name het goddelijke in de ander. De conclusie is dat navelstaren of zelfabsorptie geen doel op zichzelf is maar een middel om uiteindelijk in het leven de transcendente dimensie te ervaren die in verbinding staat met alles wat leeft. Zelfrealisatie raakt dus in dit type afleveringen betrokken op anderen en op alledaagse handelingen, hetgeen een gevoel van zinervaring oproept.

Het handelen vanuit de nieuwe definitie van de situatie, vanuit een hernieuwde intentie lijkt soms op een bekering wanneer mensen hun verleden opnieuw definiëren, het heden zien als een 'wonder' en afstand doen van hun 'oude zelf'. Dit type aflevering laat als het ware het 'heil' of de beloning zien waartoe de nieuwe definitie van de situatie kan leiden. Ook deze deelboodschap combineert 'new age'-terminologie met christelijke denkbeelden, maar de nadruk ligt meer op de christelijke kant van de medaille. Bijvoorbeeld: 'Het goede wordt beloond', en 'Geven (vanuit rijkdom) geeft (meer) voldoening (dan krijgen)'.

In het derde type afleveringen is de centrale vraag gericht op de verhouding tussen het 'ik en de omgeving', hetgeen aan de oriëntatiefunctie van zingeving appelleert. De boodschap is in dit type afleveringen gericht op de verhouding van het 'ik' tot het collectief en de ruimere maatschappij. Buiten het zelf en de ander bestaan problemen waar ieder deel aan heeft en waar ieder zijn morele aansprakelijkheid voelt. We zien hier geen intense ervaringen van het 'nieuwe zelf' meer, maar het doorvoeren van bepaalde ideeën in de ethische sfeer en de centrale vraag 'hoe goed te handelen' bij dagelijkse en maatschappelijke problemen. We zouden

dit een toepassing van zingeving kunnen noemen. De conclusie is dat de transformatie van het individu die in het eerste type inzet, in deze afleveringen voltooid raakt. Als we geleerd hebben wie we zijn en ons open hebben leren stellen voor de ander, moeten we ons individuele bestaan nog verder overstijgen om op een verantwoorde manier maatschappelijk te kunnen handelen.

In het vierde type ten slotte lijkt de centrale boodschap min of meer los te staan. Het gaat hier niet zozeer om een onderliggende vraag of probleem. We horen wel echo's van thema's en onderwerpen, maar als geheel dient dit type afleveringen als tegenwicht. Zingeving is gericht op de 'leuke kanten van het leven', zoals Oprah Winfrey het zelf uitdrukt, die beslist niet vergeten mag worden. Dit vierde type maakt een integraal onderdeel uit van de *Oprah Show*, want ook een therapeut als John Gray raadt mensen 'humor' aan (bijvoorbeeld in de vorm van een leuke film) als middel om het leven te relativiseren. De boodschap luidt dan ook dat het leven meer inhoudt dan (zin)problemen, genieten van de goede dingen des levens maakt evenzeer deel uit van de zin van het leven.

We kunnen concluderen dat de talkshow van Oprah Winfrey trouw blijft aan de thematiek van de talkshow, omdat de show direct aansluit bij het dagelijks leven. De drie onderliggende vragen van de verschillende typen afleveringen van de *Oprah show* formuleren de kern van de boodschap, als een nieuwe visie op het individu en het goede leven. Dat de pretentie van Winfrey is een alternatief te bieden voor het stuurloze karakter van de huidige samenleving, wordt zichtbaar in het feit dat een belangrijk deel van de boodschap in de vorm van 'lessen' is gegoten. Het doel is de transformatie van het individu, en uiteindelijk ook de samenleving, die in drie stappen wordt gerealiseerd: de ontdekking van het ware zelf in relatie tot het Hogere, de ontdekking van de ander en het verantwoorde handelen. Het vernieuwde zelf is echter niet uitsluitend gericht op de innerlijke ervaring, maar verhoudt zich ook nadrukkelijk tot de ander. Zelfrealisatie is daarmee betrokken op anderen en het collectief.

Zingeving is hiermee gepersonaliseerd tot de vraag naar de (ware) identiteit en gericht op de onmiddellijke verbetering van het dagelijks leven. De spirituele transformatie wordt vormgegeven binnen het therapeutisch ethos, dat als aanvullende zingevingbron kan worden gezien. Primair is de combinatie van christendom-new age, waaraan Winfrey de cognitieve basis van haar boodschap ontleent. Deze ontleening is selectief, zoals blijkt uit het ontbreken van de betekenis van de dood. De dood wordt niet volledig ontkend, maar wordt evenmin opgenomen in de boodschap, die zich daarmee uitsluitend richt op de betekenis van het ondermaanse leven.

Uiteindelijk is te concluderen dat de spirituele dimensie vaste voet heeft gekregen in de *Oprah Show*, zoals zichtbaar is in het vaste onderdeel 'Remembering your spirit' en in afleveringen met 'leermeesters en gidsen' en 'voorbeelden'.

Niettemin houdt Winfrey voor een deel vast aan de oude formule waarin zij beroemdheden interviewt en mensen bekentenissen laat doen en praat over bijzondere, min of meer sensationele onderwerpen. Toch meen ik dat het verwijt van onderzoekers (o.a. Peck 1995) dat de 'talking cure' geen uitzicht biedt op verandering, omdat het praten op zichzelf geen genezing inhoudt, niet echt standhoudt, omdat het therapeutisch ethos als het ware een vervolg krijgt in de overige afleveringen. De inhoudelijke 'leegheid' van de zoektocht naar het zelf, het eindeloze gevecht om zelfrealisatie lijkt in de *Oprah Show* enige inhoud te krijgen door een syncretistische combinatie van eigentijdse 'new age'-denkbeelden en traditioneel christelijke opvattingen, waarbij Winfrey zich niet druk maakt om theologische haarkloverijen wanneer ze roept: 'God wil dat je jezelf wordt'. Het gaat haar duidelijk niet om een enkele waarheid, ze stapelt verschillende waarheden naast en op elkaar. Hoezeer de 'new age'-terminologie en het therapeutisch ethos zich ook richten op het individu, het autonome zelf en reflectie, het valt niet te ontkennen dat evenzeer wordt geput uit traditionele zingevingbronnen, die zich op externe autoriteit en het collectief richten, waardoor zingeving in deze talkshow een samengesteld mozaïekkarakter krijgt (vgl. Hijmans 1994). Om die reden kunnen we stellen dat Oprah Winfrey op pragmatische wijze voor zichzelf en de mensheid streeft naar het beste van meer werelden. Wellicht kunnen we daarom de spirituele versie van de Amerikaanse Droom toevoegen aan de vijf versies van de American Dream die Epstein en Steinberg (1998) reeds eerder hebben ontdekt in de *Oprah Show*.

In het licht van de theoretische aannames over de aard van het moderniseringsproces, is het de vraag hoe de resultaten geïnterpreteerd moeten worden. In paragraaf 2 is gesteld dat de traditionele overkoepelende legitimatiekaders zijn afgebrokkeld en dat het individu ten gevolge daarvan op zichzelf is teruggeworpen. Uit onze resultaten blijkt echter dat het traditionele christelijke legitimatiekader in de *Oprah show* zowel voor Winfrey zelf als voor haar gasten nog steeds functioneert als een van de zingevingbronnen, naast, inderdaad bronnen die het autonome zelf centraal stellen, zoals het therapeutisch ethos en het 'new age'-denken. In feite bevat het zingevingssysteem innerlijke tegenspraken. Zo is het leven deels maakbaar en deels beantwoordt het aan een Hoger Plan of Wet, het materiële succes staat tegenover het spirituele, het innerlijk tegenover het uiterlijk, een externe autoriteit (God, de Wet) staat tegenover de innerlijke autoriteit van het zelf en het individu is in feite zichzelf niet genoeg en oriënteert zich ook op het collectief.

De gedachte dat de traditie zich handhaaft in competitie en wisselwerking met verjongende en vernieuwende tendensen is geformuleerd binnen een stroming van het zogenoemde 'detraditionaliseringsdenken' als de 'coëxistentie-these' (Heelas 1996 b:3). Het mozaïekkarakter van de boodschap van Oprah Winfrey past in deze gedachtegang, waarin modernisering en de afbraak van de traditie

niet systematisch en totaal zijn, maar juist een gedifferentieerd beeld laten zien. Het idee is dat men nooit volledig of uitsluitend traditioneel of autonoom kan zijn, onder andere omdat mensen sociaal-culturele wezens zijn, die zich gedeelde waarden en normen eigen moeten maken om te kunnen functioneren in de maatschappij. De meervoudige boodschap van Winfrey zou binnen dit denken wijzen op een poging om tegemoet te komen aan de complexiteit van het moderne leven. Waarbij we echter beklemtonen dat de vertaling van de centrale zinvraag in een vraag naar het ware zelf een formulering inhoudt van het fundamentele probleem van de moderne identiteit, een probleem waarop de traditie ook voor Winfrey geen passend antwoord heeft.

De resultaten kunnen daarnaast wijzen op het bestaan van verschillende concurrerende tradities op de zingevingsmarkt. Voorzover men kan betwijfelen of het therapeutisch ethos reeds als traditie aangemerkt kan worden en het culturele sjabloon van de American Dream deel uitmaakt van een Amerikaanse traditie, lijkt minder twijfelachtig dat deze bronnen behoren tot de culturele betekenisreservoirs waar mensen bij de constructie van zingevingssystemen uit putten (Luckmann 1967). Dit zijn in feite altijd historische bronnen, door voorgaande generaties beproefd en doorgegeven. De combinatie van het therapeutisch ethos en 'new age'-denken is in elk geval geen echte noviteit, zoals Stone in 1976 al liet zien in een analyse van de Human Potential Movement (Stone 1976). Ook in deze beweging staat verruiming van het spirituele bewustzijn centraal en de gedachte dat de eigen cultuur getranscendeerd kan worden door transformatie van het zelf. Winfrey betoont zich een waardig erfgenaam van deze beweging, die in de jaren zeventig is ontstaan, met name aan de Californische westkust, als een van de nieuwe religieuze bewegingen.

De resultaten sluiten ten slotte aan bij de typering van Luckmann (1967), dat hedendaagse zingeving voornamelijk bestaat uit een losse verzameling fragmenten, die men zelf bij elkaar sprokkelt op de zingevingsmarkt. Dit laatste idee maakt de *Oprah show* tot een etalage van wat Winfrey's persoonlijke zoektocht heeft opgeleverd aan steeds weer nieuwe auteurs, nieuwe formuleringen en toepassingen. We kunnen in dit geval echter moeilijk volhouden dat de boodschap van Oprah Winfrey een weinig transcendent karakter heeft, hetgeen in de ogen van Luckmann des te meer zou pleiten voor een nieuwe sociale vorm van religie. Opvallend is dat de centrale notie van het Zelf slechts een vage holistische connotatie heeft, die niet inhoudelijk wordt uitgelegd. Het staat niet ter discussie en wordt, om met Waardenburg (1990) te spreken, geponeerd als een absolute waarheid. Op deze manier krijgt het Zelf een sacrale status, hetgeen zowel in de ogen van Waardenburg als van Luckmann een aanwijzing is voor het mogelijk religieuze karakter van deze notie, zonder dat overigens duidelijk is of we hier kunnen spreken van een religie.

Afsluitend lijkt het omvangrijkste geanalyseerde databestand (video's) een

enigszins vertekend beeld te geven van de huidige verhouding tussen de vier onderscheiden typen afleveringen. In ons bestand domineert het type van de leermeesters en gidsen, hetgeen gemakkelijk aanleiding kan zijn om te spreken van een nieuwe generatie talkshows. Vermoedelijk is het feit dat de eerste maanden van de nieuwe aanpak zijn getapet verantwoordelijk voor de scheve verhouding tussen de typen, want inmiddels is de onderlinge verhouding tussen de vier typen shows evenwichtiger geworden. We hebben niettemin aangetoond dat in deze talkshow meer gebeurt dan 'alleen maar praten'. Er is weliswaar sprake van reflectie en een centrale notie van het zelf, maar er wordt tegelijk een appèl gedaan op dienstbaarheid aan anderen en maatschappelijke weerbaarheid. Dit resultaat roept de vraag op in hoeverre deze case een bijzonder geval is ten opzichte van genregenoten. Het feit dat Winfrey haar eigen productiemaatschappij bezit en daardoor haar persoonlijke spiritualiteit zonder problemen kan laten meespreken, maakt een vergelijking interessant met de zingevingsdimensies van andere typen talkshows, die gericht zijn op andere publieksgroepen en andere thema's. In deze shows, (zoals bv. het confrontatietype (Meuffels 1996)) lijkt een ander type reflectie en een ander type zingeving aan de orde, die niettemin deel uitmaken van de zingevingsproblematiek van de moderne samenleving.

Noten

1. Ter vergelijking: Jerry Springer trekt tussen de 400.00 en 500.000 kijkers.
2. Zo spanden Texaanse veeboeren in 1998 een proces tegen haar aan wegens een dramatische daling van de vee prijzen, nadat zij in een uitzending in 1996 verklaarde geen hamburgers meer te willen eten in verband met de mogelijke ziekte van Creutzfeldt-Jakob. Het proces heeft zij overigens gewonnen.
3. Een van de favoriete uitdrukkingen van Oprah is dan ook: 'Make the connection', waarmee zij zowel 'inzicht' lijkt te bedoelen als 'verbinding'. Verbinding is een kernelement van religie, waarmee zowel de band met het heilige, als het opgenomen zijn in een groter en zinvol geheel wordt bedoeld.
4. Oprah zegt bijvoorbeeld: 'Ik ben dol op spirituele boeken. Een van de belangrijkste spirituele werken is natuurlijk de Bijbel. Ik ben vooral dol op de tekst van psalm 27: "De Heer is mijn licht en mijn heil, wie zou ik dus vrezen? Komen mijn belagers mij te na, dan struikelen zij. Als belegeraars neerstrijken, zal mijn hart niet versagen. Ik zou immers gerust zijn. Wat ik van de Heer vraag, is Hem te zien in zijn tempel. Al de dagen van mijn leven hoop ik Gods luister te aanschouwen." De tempel is voor mij de wereld. Ik zie de wereld als een heilige plek. De tempel is voor mij niet een gebouw. Ik zie de tempel in mezelf en ook in anderen. Door die psalm kan ik me afstemmen op de overvloed die er in mijn leven om mij heen is' (20-1-98). Een andere psalm waarmee de aflevering van 20-10 afsluit, bevat volgens Oprah de kern van de programma's: 'Vindt uw diepste geluk in de Heer en Hij vervult Uw hartsverlangen. De Heer is voor mij meer dan een religieuze grootheid. De Heer vertegenwoordigt voor mij de waarheid, vreugde, overvloed, integriteit, licht en vrede. Als je je diepste geluk vindt in wat God allemaal omvat, dan zal Hij, het universum de verlangens van je hart vervullen.' (20-1-98).

Geraadpleegde literatuur

- Bellah, R., Madsen, R., Sullivan, W., Swidler, A. en Tipton, S. (1985) *Habits of the heart: Individualism and commitment in American life*. Berkeley: University of California Press.
- Berger, P. (1969) *The sacred canopy: Elements of a sociological theory of religion*. Garden City, New York: Doubleday.
- Beck, U, Giddens, A. en Lash, S. (1994). *Reflexive modernization: Politics, tradition and aesthetics in the modern social order*. Cambridge: Polity Press.
- Cloud, D. (1996) Hegemony or concordance? The rhetoric of tokenism in Oprah Winfrey's rags-to-riches biography. *Critical Studies in Mass Communication*, 13, 115-137.
- Epstein, D. en D.L. Steinberg (1996) All het up! Rescuing heterosexuality on the Oprah Winfrey Show. *Feminist Review*, 54, 88-115.
- Epstein, D. en D.L. Steinberg (1998) American dreaming: Discoursing liberally on the Oprah Winfrey Show. *Women's Studies International Forum*, 21, 77-94.
- Gamson, J. (1998) *Freaks talk back: Tabloid talkshows and sexual nonconformity*. Chicago/London: The University of Chicago University Press.
- Geertz, C. (1973) *The interpretation of cultures*. New York: Basic Books.
- Giddens, A. (1992) *The transformation of intimacy*. Cambridge: Polity Press.
- Haag, L. (1993) Oprah Winfrey: The construction of intimacy in the talk show setting. *Journal of Popular Culture*, 26, 115-123.
- Hanegraaff, W. (1998) *New age religion and western culture: Esotericism in the mirror of secular thought*. New York: SUNY Press.
- Heelas, P. (1996a) *The new age movement*. Oxford: Blackwell.
- Heelas, P. (1996b) Introduction: Detraditionalization and its rivals. In: P. Heelas, S. Lash, en P. Morris (red.) *Detraditionalization* (pp. 1-20). Oxford: Blackwell.
- Hijmans, E. (1994) *Je moet er het beste van maken: Een empirisch onderzoek naar hedendaagse zingevingssystemen*. Nijmegen: ITS.
- Hijmans, E. (1996) The logic of qualitative media content analysis: A typology. *The European Journal of Communication Research*, 21, 93-108.
- Koole, W. (1993) *De troost van televisie: Ervaringen van kijkers en makers*. Kampen: Kok.
- Leurdijk, A. (1997) Common sense versus political discourse: Debating racism and multicultural society in Dutch talk shows. *European Journal of Communication*, 12, 147-168.
- Livingstone, S., Lunt, P. (1994) *Talk on television: Audience participation and public debate*. London: Routledge.
- Luckmann, Th. (1967) *The invisible religion: The problem of religion in modern society*. New York: MacMillan.
- Meuffels, T. (1997) *Discussie, confessie en confrontatie: Een typologie van talkshows*. Doctoraalscriptie Communicatiewetenschap: Nijmegen.
- Munson, W. (1993) *All talk: The talkshow in mediaculture*. Philadelphia: Temple University Press.
- Peck, J. (1995) TV talkshows as therapeutic discourse: The ideological labour of the televised talking cure. *Communication Theory*, vol 5, 58-81.
- Peck, J. (1997) Psychologized religion in a mediated world. In: S. Hoover en K. Lundby (red.) *Rethinking media, religion and culture* (pp. 227-245). Thousand Oaks: Sage.
- Scott, G. Graham (1996) *Can we talk? The power and influence of talkshows*. New York: Plenum Press.
- Shattuc, J. (1997) *The talking cure: TV talkshows and women*. New York: Routledge.

- Stam, P. (2000) *Ieder voor zich en God voor ons allen: Een kwalitatief onderzoek naar zingeving in de Oprah Winfrey show*. Doctoraalscriptie Communicatiewetenschap: Nijmegen.
- Stone, D. (1976) The human potential movement. In: Ch. Glock en R. Bellah (red.) *The new religious consciousness* (pp. 93-115). Berkeley: University of California Press.
- Thompson, J. (1995) *The media and modernity*. Cambridge: Polity Press.
- Vink, C. (1990) Persoonlijke inspiratie: New Age. In: Van de Broek e.a. *Beziëld bestaan: Hedendaagse vormen van spiritualiteit*. KSC Cahier 11, Nijmegen: KSC.
- Waardenburg, J. (1990) *Religie onder de loep: Systematische inleiding in de godsdienstwetenschap*. Baarn: Ambo.
- Wester, F. (1995) *Strategieën voor kwalitatief onderzoek*. (3e druk). Bussum: Coutinho.
- Zukav, G. (1981) *De dansende Woe-Li meesters: Een inleiding in de nieuwe fysica*. Amsterdam: Bert Bakker.